

ROSER SALICRÚ I LLUCH*

L'AMBAIXADA A FES D'ANTONI QUEIXAL I RAMON DE CONESA
(1413-1414)

FERRAN D'ANTEQUERA I LA INCLUSIÓ DEL REGNE DE FES A LES TREVES AMB GRANADA

Malgrat la brevetat del seu regnat, les relacions políticodiplomàtiques de Ferran d'Antequera amb el sultanat marínida de Fes, com a monarca catalanoaragonès però, a la vegada, com a regent de Castella, són d'una intensitat i qualitat incomparable, almenys en relació amb les que hi mantingué després el seu fill, Alfons el Magnànim.

Al llarg dels quatre anys que estigué al front de la Corona d'Aragó, Ferran I, en qualitat de regent de Castella i en nom del seu nebot, Joan II, anà renovant, sense solució de continuïtat, les treves amb Granada que havia signat el 1410 després de la campanya victoriosa d'Antequera i que li serviren per poder dedicar tota la seva atenció a la lluita per la Corona que, el juny de 1412, els compromissaris de Casp li assignaren. Les seves treves amb Granada, però, editades per Arribas Palau,¹ foren, tot i que es feren extensives a la Corona d'Aragó, treves castellanogranadines, és a dir, treves que, tant formalment com pel seu contingut, seguien el model de les treves signades des d'antic entre Castella i Granada i no pas de les de tradició catalanoaragonesa,² i una de les característiques

* Aquest article forma part dels estudis realitzats dins del Projecte d'Investigació «La Corona d'Aragó, frontera amb l'Islam. Institucions y societat (segles XIV i XV)», dirigit per la Dra. M.T. Ferrer i Mallol i finançat per la DGICYT durant els anys 1992-1995.

Abreviatures utilitzades: ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó; C. = Cancelleria; CR = Cartes Reials; f., ff. = foli, folis; PpI = Papers per Incorporar; r = recto; reg. = registre; v = verso.

1. M. ARRIBAS PALAU, *Las treguas entre Castilla y Granada firmadas por Fernando I de Aragón*, Te-tuan, Centro de Estudios Marroquíes-Editora Marroquí, 1956.

2. Per a una anàlisi més detallada, remeto, dins de R. SALICRÚ I LLUCH, *El sultanat de Granada i la Corona d'Aragó (1410-1458)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat-CSIC, en curs de publicació, a la parte dedicada al regnat de Ferran I; i vegeu també *idem*, *La treva de 1418 amb Granada: la recuperació de la tradició catalanoaragonesa*, «Anuario de Estudios Medievales» 2762 (1997), en curs de publicació. Pel que fa al contingut habitual o al «model» seguit per les treves de tradició castellana, podeu veure M. GARCÍA FERNÁNDEZ, *Las treguas entre Castilla y Granada en tiempos de Alfonso XI, 1312-1350*, «Ifigea» V-VI (1988-89), pp. 135-154.

de les quals era la d'incorporar també, habitualment, el sultanat benimerí o marínida de Fes,³ de tal manera que, en paraules de Ladero, es pot dir que a la primera del quatre-cents la inclusió de Fes a les treves castellanes era una tradició que, en realitat, no tenia importància.⁴

3. De la mateixa manera que les treves que concertà Ferran d'Antequera, el text de l'acord de 1406 entre Muhammad VII i Enric III de Castella, per exemple, també preveia la possibilitat d'incorporar el sultanat de Fes en les mateixes condicions que el regne de Granada (vegeu E. MITRE FERNÁNDEZ, *De la toma fde Algeciras a la campaña de Antequera (un capítulo de los contactos diplomáticos y militares entre Castilla y Granada)*, «Hispania» 32 [120] (1972), p. 120), i la treva del 1410, signada poc després de la conquesta d'Antequera entre l'infant Ferran, encara només regent de Castella, i Yusuf III de Granada, també es féu extensiva a Abu Said de Fes (vegeu J. de M. CARRIAZO Y ARROQUIA, *Un alcalde entre los cristianos y los moros de la frontera de Granada*, «Al-Andalus» XIII (1948), p. 68). No podem assegurar que els pactes dfe 1412 y 1416, dels que en desconeixem el text, també incorporessin, com la resta de tractats entre Ferran i Granada, el regne de Fes, tot i que sembla el més versemblant; però sí que sabem que tant el 1413, com el 1414 i el 1415, Yusuf III tenia la potestat de signar els acords en nom d'Abu Said. Entre les treves de Ferran amb Granada i Fes, l'única diferència que podem destacar-hi respecte a la inclusió del sultanat benimerí és el termini de què disposava Abu Said per trametre els seus poders al nassarita, fet que podria ser indicatiu de l'interès o urgència que es tenia per a què aquest subscriuís els acords: si, el 1406, Abu Said disposà de quatre mesos per a fer-ho, el 1410 només tingué seixanta dies i, el 1413, 1414 i 1415, en canvi, comptà amb sis mesos. Com que, el 1406, la treva preveia llibertat de comerç entre tots tres regnes, element simptomàtic de la teòrica estabilitat o «normalitat» de les relacions, el monarca castellà (Enric III) no devia tenir cap por que poguessin sorgir complicacions. I el 1413, 1414 i 1415 devia succeir el mateix, ja que, si bé aleshores el monarca podia tenir reticències de cara a Granada (puix que s'hi declarava només en treva), considerava que tenia bona pau amb els benimerins (ACA, C., reg. 2403, f. 56v i ARV, Reial, reg. 674, f. 5r-v. 1413, agost, 11. Reial davant Balaguer; ed., respectivament, M. ARRIBAS, *Las treguas...*, doc. 9 i J. HINOJOSA, *Las relaciones entre los reinos de Valencia y Granada en la primera mitad del siglo XV*, dins *Estudios d'Història de València*, València, Universitat de València, 1978, doc. 2). En canvi, el 1410, a causa de la recent bel·ligerància castellanonassarita, a Ferran li era convenient obtenir un compromís ràpid del benimerí que l'impliqués, a ell també i per evitar sorpreses desagradables, en la suspensió d'hostilitats.

4. M.À. LADERO QUESADA, *Granada. Historia de un país islámico*, Madrid, Editorial Gredos, 1989 (3a. edició revisada i ampliada), p. 168. Pel que fa a la Corona d'Aragó, des de 1374, data de la finalització de la treva catalanomarínida de 1369, i fins a l'època de Ferran d'Antequera, no s'han conservat notícies de la conclusió de cap amb Fes. Hi ha constància que, el 1399, mentre es duïen a terme els preparatius de la segona croada contra Barbaria, Abu Said presentà una petició e pau a Martí l'Humà, però la documentació posterior permet deduir que no s'arribà a cap acord; i que, el 1406, el benimerí va presentar diverses reclamacions contra alguns actes de pirateria comesos per corsaris mallorquins, al·legant que eren contra forma de la pau, però ni els missatgers del rei de Fes pogueren presentar proves de la seva existència ni tampoc se'n va trobar cap indici entre la documentació dels arxius reials catalanoaragonesos. Com diu M.D. LÓPEZ, la necessitat de recórrer als arxius per demostrar l'existència d'un hipotètic tractat i la comprovació que no s'havia conclòs palsa el distanciament polític entre tots dos estats; l'autora considera que aquest allunyament fou impulsat, sobretot, per la inclusió de l'àrea marroquina a l'òrbita castellanonassarita, especialment durant el període 1374-1393, quan la debilitat dels sultans benimerins que derentaven el poder facilità la intervenció de Muhammad V de Granada en els afers interns del sultanat. I com que durant els darrers anys del regnat del nassarita les seves relacions amb la Corona d'Aragó foren molt tenses, això degué incloure en el refredament dels contactes polítics amb el Marroc (vegeu M.D. LÓPEZ PÉREZ, *La Corona de Aragón y el Magreb en el siglo XIV (1331-1410)*, Barcelona, CSIC, 1995, pp. 114-118). com mostra Arribas Palau en fer un repàs de la inclusió dels benimerins en els pactes concertats entre la Co-

Si bé pel que fa a Granada Arribas Palau només s'ocupà, pràcticament, de donar a conèixer una part de la documentació referent a la signatura de les treves i algunes de les reclamacions cursades per Yusuf III,⁵ en allò que toca al regne de Fes, en canvi, per mitjà de diversos articles on va publicar una norantena de documents, l'autor va exhaurir una bona part de les notícies que contenen les fonts de cancelleria catalanoaragonesa.⁶

Algunes, tanmateix, quedaren al marge dels seus estudis i, d'aquestes, una majoria fan referència a l'ambaixada a Fes protagonitzada per Antoni Queixal i Ramon de Conesa, que és probablement, com veurem tot seguit, no només la més ben documentada i llarga del regnat de Ferran d'Antequera, sinó també, fins i tot, segurament del del seu fill, Alfons el Magnànim. Dels resultats directes de l'ambaixada en sabem ben poca cosa, però les dades que hi fan referència, en canvi, ens aporten nombroses informacions no només del seu desenvolupament sinó sobretot de la situació interna del sultanat i de diversos afers col·laterals de què hagueren de fer-se càrrec els seus protagonistes que ens donen a conèixer diversos aspectes de la presència militar i mercantil castellana i catalanoaragonesa a Fes a l'inici del segle XV.

rona d'Aragó i Granada, el caràcter de les aliances entre la Corona d'Aragó, Castella, Granada i el Marroc havia anat oscil·lant, lògicament, segons les conjuntures, i un i altre regne cristià havien signat, a voltes, tractats amb Granada que també incorporaven el regne de Fes (M. ARRIBAS PALAU, *Los benimerines en los pactos concertados entre Aragón y Granada*, dins *Actas del primer congreso de estudios árabes e islámicos* (Córdoba 1962), Madrid, Imprenta y Editorial Maestre, 1964, pp. 179-188). Pel que fa a la Corona d'Aragó, Granada ja havia actuat, com ara, com a apoderada del monarca benimerí en la conclusió dels acords de 1367 i 1369 (*ibídem*, p. 188), però ja hem dit que, des d'aleshores i fins al 1413, no hi ha més referències de la signatura de tractats amb el regne de Fes.

5. Vegeu, a més de *Las treguas...*, ja esmentat més amunt, M. ARRIBAS PALAU, *Dos reclamaciones de Yusuf III de Granada a Fernando I de Aragón por incumplimiento de treguas*, «Tamuda» IV (1956), pp. 7-35, i *idem*, *Una reclamación de Yusuf III de Granada a Fernando I de Aragón*, «Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos» IX (1960), pp. 75-80.

6. Vegeu M. ARRIBAS PALAU, *Repercusión de la conquista portuguesa de Ceuta en Aragón*, «Tamuda» III (1955), pp. 9-21; *idem*, *La ausencia del obispo fr. Pedro de San Cipriano O.F.M. de su sede de Marruecos*, «Archivo Ibero-Americano» 62 (abril-juny 1956), pp. 245-254; *idem*, *Intercambio de embajadas entre Abu Said Utman III de Marruecos y Fernando I de Aragón*, Tetuan, Editora Marroquí, 1956; *idem*, *Cartas de Fernando I de Aragón a Abu Ali de Marrakus*, «Tamuda» IV (1956), pp. 229-238; *idem*, *Cartas de recomendación cursadas al sultán Abu Said Utman III de Marruecos por el rey de Aragón, Fernando I, el de Antequera*, «Hesperis-Tamuda» III (1960), pp. 387-407; *idem*, *Reclamaciones cursadas por Fernando I de Aragón a Abu Said Utman III de Marruecos*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona» XXX (1963-1964), pp. 307-322; *idem*, *Fernando de Antequera y sus relaciones con Granada y Marruecos*, «Anuario de Estudios Medievales» 9 (1974-1975), pp. 531-549.

ELS MOTIUS Y ELS PROTAGONISTES DE L'AMBAIXADA

A l'inici de febrer de 1413, quan el rei Ferran atorgà poders a Diego Fernández de Córdoba per prorrogar la treva amb Granada de 1412, li havia especificat que el text del tractat no havia de fer *mençion alguna de ningun rey de Belamaryn*.⁷ En aquelles dates, i en relació amb un alçament filomarínida que també s'havia produït un parell d'anys abans a Gibraltar, el regne de Fes vivia una guerra civil, entre Abu Said Utman III i un seu parent proper que li disputava el tron.⁸ Aleshores, a l'inici de febrer de 1413, Ferran devia tenir un coneixement directe, i de primera mà, d'aquells fets, puix que, abans que demanés al seu ambaixador a Granada que evités que la treva que havia de negociar parlés de cap dels contendents marínides —en part, probablement, perquè Yusuf III de Granada donava suport al pretendent rebel—, el monarca catalanoaragonès ja havia rebut una ambaixada d'Abu Said de la que tenim notícia, indirecta, poc després, amb una carta de resposta que li adreça el dia 23.⁹

7. Vegeu J. TORRES FONTES, *La regencia de don Fernando el de Antequera y las relaciones castellano-granadinas (1407-1416)*, (IV), «Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos» XXII (1973), doc. XVIII.

8. Les dades que en tenim són múltiples, però segueixen estant mancades sistematització i de traducció cronològica precisa. Vegeu, essencialment, *Crónica de Juan II de Castilla*, ed. J. de M. CARRIAZO Y ARROQUIA, Madrid, Real Academia de la Historia, 1982, pp. 410-411, 414-317 (parts inèdites de la crònica d'Álvar García de Santa María); *Crónica de Juan II* (de Galíndez de Carvajal) dins *Crónicas de los Reyes de Castilla desde Alfonso X hasta los Reyes Católicos*, ed. C. ROSSELL, Madrid, Biblioteca de Autores Españoles 1953, vol. 68, pp. 334-335; D. FERRO, *Le parti inédite della «Crónica de Juan II» di Álvaro García de Santa María*, Venècia, Consiglio Nazionale delle Ricerche, 1972, p. 156; M. ARRIBAS, *Intercambio...*, pp. 8-11; A. COUR, *Les derniers mérinides*, «Bulletin de la Société de Géographie d'Alger et de l'Afrique du Nord», Alger, 1905, pp. 109-112; i, pel que fa a les fonts àrabs, J.-L. L'AFRICAIN, *Description de l'Afrique. Nouvelle Edition traduite de l'italien par A. Épaulard*, Paris, Librairie d'Amérique et d'Orient - A. Maisonneuve, 1980, vol. I., pp. 171-172 i nota 70; C. del MORAL MOLINA, *El Diwan de Yusuf III y el sitio de Gibraltar*, dins *Homenaje al Prof. Darío Cabanellas Rodríguez. O.F.M., con motivo de su LXX aniversario*, Granada, Universidad, 1987, vol. II, pp. 79-96; i M. CHAROUI HASNAOUI, *Conflicts en la frontera granadino-castellano poetizados por al-Basti e Ibn Furkân (S. IX H-XV)*, dins *La frontera oriental nazarí como sujeto histórico (s. XIII-XVI)*. *Actas del Congreso*, Almería, Instituto de Estudios Almerienses, 1997, p. 114.

9. Però sabem també que els missatgers marínides havien rebut, abans del 24 de febrer i, probablement, quan gairebé estaven llestos per marxar, un total de 300 florins d'or d'Aragó i 5 sous de Barcelona, despeses en un donatiu de 150 florins per a llur manteniment i en l'adquisició de diverses peces de roba: cinc canes de drap d'escarlata, 20 canes de verví i 15 canes de drap de Perpinyà. ACA, C., reg. 2382, f. 10r. 1413, febrer, 24. Barcelona; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 2. És probable, de tota manera, que l'ambaixada marínida hagués arribat a la darrera de desembre o els primers dies de gener, perquè el 7 de gener de 1413 (ACA, C., reg. 2401, ff. 54r-55r. 1413, gener, 7. Barcelona; ed. CODDIN, vol. III, apèndix, doc. 7, i M. ARRIBAS, *Intercambio...*, pp. 10-12 i doc. 1) Ferran d'Antequera ja s'havia adreçat a Abu Said per comunicar-li que havia estat elegit monarca d'Aragó entre els seus adversaris i havia aprofitat l'ocasió per donar-li a ell l'enhorabona per haver vençut el seu enemic, cosa que després repetí en el memorial de l'ambaixada de Queixal i Conesa; aquella carta li fou tramesa, aleshores, per Alfonso Fernández de Córdoba (senyor d'Aguilar i alcaid d'Alcalá la Real, havia estat, a la darrera dècada del segle XIV, alcalde entre els cristians i els mo-

En aquesta carta de resposta, Ferran es mostrava complagut perquè els missatgers benimerins li havien certificat el bon estament d'Abu Said i de tota la seva casa reial, cosa que ens permet deduir que, almenys en el moment d'enviar l'ambaixada, el marínida es considerava, si més no transitòriament, en ple domini de la situació. I, per correspondre a l'ambaixada marínida i per contestar a Abu Said tot allò que els seus missatgers li havien proposat, li comunicava que li enviava els seus propis ambaixadors, Antoni Queixal i Ramon de Conesa.

Les relacions de Ferran d'Antequera amb aquests dos personatges que eren mereixedors de la seva màxima confiança eren excel·lents.¹⁰

El cavaller Ramon de Conesa era servidor de la casa de Cervelló¹¹ i estava casat amb Maria, neboda i hereva *ab intestato* del ciutadà i mercader de Barcelona Ponç de Millars.¹² Durant l'Interregne, ja havia estat tramès com a missatger del Principat de Catalunya i de la ciutat de Barcelona al rei Lanceslau per presentar-li reclamacions sobre alguns danys que els napolitans havien ocasionat a mercaders catalans, sovint en favor dels genovesos. Just després que Ferran I aconseguís la corona, el 30 de juny de 1412, tant el bisbe de León com el mercader de Barcelona Guillem de Fonollet, ferm valedor reial tant a Itàlia com a Tunis,¹³ l'hi havien recomanat fervorosament, com a cavaller ben disposat a servir-lo i a anar per ell d'un cap a l'altre del món.¹⁴

ros; vegeu J. de M. CARRIAZO, *Un alcalde...*, especialment pp. 70-91). Tot i que aquesta victòria sobre l'adversari devia fer referència a la guerra civil, tampoc no podem descartar que es tractés de la instal·lació al tron de Tlemcen d'Abu Malid Abd al-Wahid (ja ho adverteix M. ARRIBAS, *Intercambio...*, p. 11), cosa que fóra també versemblant perquè, si bé havia tingut lloc durant el 1411, Ferran no en fou informat fins a mitjan desembre de 1412, per mitjà d'una carta de Miquel de Novals, ciutadà de València a qui Ferran agrai una carta que li havia enviat que «contenia la batalla del rei de Tremicèn» (ACA, C., reg. 2401, f. 46v. 1412, desembre, 14. Barcelona). Arribas considera que la carta del 7 de gener de 1413 que hem esmentat en primera instància era la més antiga de les que Ferran I adreçà a Abu Said, però la primera és, en canvi, la que li escriví el dia 1 de gener d'aquell mateix any, des de Barcelona, per demanar l'alliberament d'uns captius presos, el 1406, en el saqueig de Barenys.

10. ACA, C., reg. 1382, f. 10r-v. 1413, febrer, 23. Barcelona; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 3.

11. ACA, C., CR Ferran I, caixa 19, núm. 2313. 1412, jun, 30. Peñíscola.

12. ACA, C., reg. 2360, f. 188r-v. 1413, febrer, 6-13. Barcelona; ACA, C., reg. 2432, f. 82v. 1414, desembre, 5. Montblanc. Maria tingué un plet amb Florença, vídua de Ponç de Millars que després s'havia casat amb el cavaller Gilabert de Canet, per l'herència; ACA, C., reg. 2377, f. 154v. 1416, març, 4. Barcelona.

13. Vegeu R. SALICRU I LLUCH, *Cartes de captius cristians a les presons de Tunis del regnat de Ferran d'Antequera*, «Miscel·lània de Textos Medievals» 7 (1994), pp. 557 i següents.

14. ACA, C., CR Ferran I, caixa 12, núm. 1453. 1412, jun, 30. Peñíscola. La carta del bisbe de León (ACA, C., PpI, caixa 42. [1412], jun, 30. Peñíscola) deia que Conesa ja havia tornat de la seva ambaixada a Lanceslau i que feia cosa d'un mes que havia anat a Peñíscola, a veure el Papa, de part d'aquest monarca. Segons el bisbe, en conèixer les noves de la publicació de la corona Conesa havia decidit anar a fer reverència a Ferran. I, com que era cavaller y sabia moltes coses de l'illa de Sicília i de les altres illes que li pertanyien, el bisbe suplicaba al nou monarca que l'escoltés i el tingués per recomanat; tant pel que Conesa afirmava com pel que el bisbe sabia d'ell, tenia voluntat de servir-lo.

Antoni Queixal, en canvi, era professor en pàgina sagrada i mestre general de l'orde de la Mercè. Poc abans, el 23 de gener de 1413, havia rebut del monarca la confirmació de tots els privilegis, llibertats, franqueses i immunitats concedits a l'orde o a qualsevol dels seus monestirs pels seus predecessors.¹⁵ Però la seva fidelitat a Ferran la posà a prova a la fi de 1415 o el gener de 1416, quan, per iniciativa pròpia, va anar a Mallorca a buscar mestre Esteve Boerri, un metge que ell mateix havia recomanat al rei perquè creia que podia donar remei a la seva malaltia.¹⁶ Poc després, Queixal esdevindria un dels ambaixadors catalanoaragonesos al concili de Constança¹⁷ i, des d'allí, a la fi de novembre de 1416, el comte de Cardona i la resta d'ambaixadors catalanoaragonesos elogiarien a Alfons el Magnànim els consells que fra Antoni, com a home de gran saviesa, els donava a tots ells.¹⁸

ELS PREPARATIUS DE L'AMBAIXADA

Tot i que Ferran no hagués comunicat a Abu Said que li enviava una ambaixada de resposta a la seva fins el 23 de febrer de 1413, abans, el dia 6, ja havia notificat a Queixal que el necessitava i que volia que comparegués a la seva presència¹⁹ i, el 22, ja havia ordenat al seu tresorer que els pagués, a ell i a Conesa, 540 florins d'or d'Aragó, a raó de 3 florins diaris per cap, per la seva manutenció durant els 90 dies que preveia que necessitarien per anar i tornar de Fes.²⁰

El primer de març, una setmana després que, per tant, que hagués comunicat al benimerí que li enviava els emissaris, Ferran ja havia acordat amb Joan Pérez

15. ACA, C., reg. 2392, f. 54r-v. 1413, gener, 23. Barcelona.

16. Partí amb la nau de Guillem Esteve, mariner de Cotlliure (ACA, C., reg. 2414, f. 119r. 1416, gener, 8. Perpinyà). En comunicar-los que Queixal hi anava, Ferran va manar als jurats de la ciutat i regne de Mallorca que fessin tots els possibles per trobar el metge i per fer-lo tornar a Catalunya amb Queixal (ACA, C., reg. 2408, f. 68v. 1415, octubre, 6; cartes semblants *ibidem*, f. 68v, que no diu a qui va adreçada, i a ACA, C., reg. 2409, f. 103v, adreçada al procurador reial al regne de Mallorca, Pere de Casafaldiga). Sobre la salut del monarca, vegeu F. VENDRELL GALLOSTRA, *Relación médica de la enfermedad del rey Fernando de Antequera*, «Archivo Iberoamericano de Historia de la Medicina y Antropología Médica» IX (1957), pp. 111-119.

17. ACA, C., reg. 2409, f. 149v. Rebé el memorial sobre els afers del Concili el 31 de gener de 1416 (ACA, C., reg. 2441, ff. 28r i següents) i se li lliuraren, per anar-hi, 700 florins d'or d'Aragó, assignats sobre les rendes de la cambra apostòlica al bisbat i regne de Mallorca (ACA, C., reg. 2414, f. 124r-v. 1416, gener, 16. Perpinyà).

18. ACA, C., REG. 3381. [1416], novembre, 25. Queixal havia nascut a Tarragona a l'entorn fde 1360 i moriria a Constança el 1417. Nomenat prior del convent de Barcelona el 1405 i mestre general de l'orde de la Mercè l'any següent, també fou conseller i ambaixador de Ferran I prop del rei de Castella i del papa Benet XIII. A Constança, advocà en favor de la unitat de l'Església i li és atribuït el tractat *De unione ecclesiae* (cf. *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 18, p. 498).

19. ACA, C., reg. 2401, f. 75r. 1413, febrer, 6. Barcelona.

20. ACA, C., reg. 2359, f. 121v. 1413, febrer, 22. Barcelona. Hi ha una carta anul·lada amb el mateix contingut però que també contemplava el pagament del nòlit a ACA, C., reg. 2359, f. 118r. 1413, febrer, 18. Barcelona.

d'Olivaria, patró d'una nau castellana anomenada Santiago i veí de Bilbao, que seria ell qui duria Queixal i Conesa a Fes, acompanyats d'un seguici de vint-i-cinc persones, per un nòlit de 300 florins d'or d'Aragó. El biscaí cobraria 150 florins per endavant i la resta quan hagués tornat del viatge. Pérez d'Olivaria hauria de dur els ambaixadors a Orà o a l'Alcúdia i esperar-los-hi durant 28 dies. Però si ells necessitaven més dies per complir la seva comesa, els hauria d'esperar encara vint dies més. Per aquests dies addicionals que hagués d'esperar, fins a un màxim de vint, el rei li satisfaria 3 florins diaris, però per cobrar-los hauria de presentar bé una certificació dels ambaixadors dels dies que els havia esperats, bé, si tornava sense ells perquè ultrapassaven el termini d'espera, una certificació del mercader de la ciutat de Barcelona Arnau Robert, que era qui havia noliejat la nau.²¹ I, de retorn, Pérez d'Olivaria hauria de deixar els missatgers a Barcelona o a València.²²

El patró, però, no devia pas estar massa segur de realitzar el viatge si no es guardava ben bé les espatlles amb les degudes assegurances, coneixedor, segurament, tant del clima bèl·lic que hi havia al seu lloc de destí com també de les dificultats econòmiques de la corona.²³ Perquè, el 13 de març, Ferran informà el seu tresorer, Joan Desplà, que Pérez d'Olivaria es negava a partir de Barcelona si abans el mercader Arnau Robert no s'obligava en nom propi a pagar-li els 150 florins quan hagués tornat del viatge i si, al seu torn, un altre mercader barceloní, Guillelm de Fonollet (aquell qui, el juny de 1412, havia recomanat Ramon de Conesa a Ferran I), no s'obligava també en nom propi a pagar, en nom del rei, la mateixa quantitat a Arnau Robert.²⁴

Tres dies després, el 16 de març, tresorer encara rebé una nova ordre reial per pagar als missatgers uns altres 30 florins destinats al salari del torsimany que s'enduïen amb ells, necessari per a la *bona endreça* de l'ambaixada.²⁵

I, per documentació més tardana, sabem que l'ambaixada no acabà marxant de Barcelona fins al 22 de març de 1413 (quasi un mes després, per tant, que Ferran l'hagués anunciada al sultà benimerí) i que, lluny de les primeres previsions de Ferran, finalment Queixal i Conesa estigueren fora 9 mesos i 20 dies, fins a l'11 de gener de 1414,²⁶ i no pas els tres mesos o noranta dies, amb possibilitat d'allargament de vint més addicionals, que hom, *a priori*, havia calculat.

21. ACA, C., reg. 2383, f. 19r-v. 1413, març, 1. Barcelona; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 5. N'hi ha un trasllat a ACA, C., reg. 2359, ff. 138v-139r. 1413, març, 13. Barcelona. L'ordre de pagament dels 150 primers florins ja havia estat donada al tresorer el 22 de febrer (ACA, C., reg. 2359, f. 121r-v. 1413, febrer, 22. Barcelona).

22. ACA, C., reg. 2359, ff. 138v-139r. 1413, març, 13. Barcelona.

23. Ja veurem que, de fet, no anà errat en les seves precaucions, perquè, durant el regnat d'Alfons el Magnànim, Ramon de Conesa encara seguia reclamant algunes quantitats que se li devien per l'ambaixada.

24. ACA, C., reg. 2359, ff. 138v-139r. 1413, març, 13. Barcelona.

25. ACA, C., reg. 2359, f. 134r. 1413, març 16. Barcelona.

26. ACA, C., reg. 2412, ff. 81v-82r i reg. 2411, ff. 137v-138v. 1414, gener, 11. Lleida.

EL CONTINGUT DE L'AMBAIXADA, UN ANACRONISME?

El memorial de l'ambaixada de Queixal i Conesa, que ja és conegut i que ha estat doblement publicat,²⁷ era de caràcter quasi estrictament bèl·lic, de manera que és més que evident que l'ambaixada del benimerí li havia sol·licitat ajut en la guerra civil i li havia ofert alguna mena d'aliança per fer front comú contra els nas-sarites, amb contrapartides que, com veurem tot seguit, passaven, clarament, per obtenir beneficis territorials en el regne de Granada.²⁸

A més d'informar-lo de l'estat de salut de Ferran i del de la família reial catalanoaragonesa, de manifestar-li la seva alegria pel seu bon estament, de felicitar-lo per la seva victòria sobre l'adversari²⁹ i de comunicar-li que ell, Ferran, havia pres possessió pacífica de tots els seus regnes (cosa que, tanmateix, ja havia de saber per una carta del 7 de gener),³⁰ els missatgers catalanoaragonesos havien de negociar el suport que Ferran estava disposat a oferir a Abu Said *en contra del seu enemic*. El text de l'ambaixada no precisa, en cap moment, qui era aquest enemic, però allò més versemblant és, evidentment, que aquí es tractés del rebel pretendent al tron i de la guerra civil, ja que el memorial de l'ambaixada sí que deixa clar que aquest enemic podia comptar amb el recolzament del rei de Granada i que Ferran oferia el seu suport a Abu Said si aquest li permetia recuperar el domini Gibraltarr per a Castella, tal com ja l'havia tingut el seu avi Alfons XI.³¹

27. ACA, C., reg. 2382, ff. 10v-11r. [1413, febrer, 23. Barcelona]; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 4, i A. BOSCOLO, *La politica italiana di Ferdinando I d'Aragona*, Càller, Università degli Studi-Istituto per gli Studi Sardi, 1954, doc. 5. Tant el text de l'ambaixada com la recomanació dels ambaixadors a Abu Said, registrats a *Commune Sigilli Secreti*, duen la inscripció marginal *non bene hic, sed in Curie*, però després no hi apareixen registrats de nou.

28. Encara que Ferran I anés renovant, al llarg del seu regnat, les treves amb Granada, no abandonà mai seguit sempre alimentant la il·lusió i la voluntat de prosseguir-hi les campanyes, cosa que tot indica que, el 1416, en morir, estava a punt d'aconseguir o, si més no, després d'haver acceptat una proposta de col·laboració portuguesa, estava començant a preparar seriosament. Vegeu, en aquest sentit, R. SALICRÚ I LLUCH, *Posibilidades de reanudación de la Guerra de Granada a finales del reinado de Fernando I de Aragón (1415-1416)*, dins *La Península Ibérica en la era de los descubrimientos (1391-1493)*. *Actas III Jornadas Hispano-Portuguesas de Historia Medieval*. Sevilla 25-30 de noviembre de 1991, Sevilla, Junta de Andalucía-Universidad, 1997, vol. II, pp. 1437-1452, on, tanmateix, encara no tenia constància de la signatura, també, de la treva de 1416, cosa que permet deduir que els preparatius s'adreçaven a iniciar les campanyes la primavera de 1417 (vegeu-ho a R. SALICRÚ, *El sultán...*, apartat dedicat a «La incerta treva de 1416» i a *idem*, *Relacions de la Corona d'Aragó amb el regne de Granada al segle XV (1412-1458)*, Barcelona, Universitat, 1997 [tesi doctoral en microforma], vol. II, doc. 17 [ACA, C., Ppl, caixa 45, sobre de maig de 50 documents. [1416], maig, 26. S.I.]).

29. Remeto, sobre això, als comentaris que ja he fet a la nota 9.

30. Amb la carta del 7 de gener de 1413 que hem comentat a la nota 9 Ferran ja havia comunicat també a Abu Said que havia estat elegit monarca d'Aragó entre els seus adversaris.

31. L'esment de Gibraltarr deixa oberta la possibilitat que la revolta filomarínida que s'hi havia produït encara no fos tancada, cosa que aniria en favor de les notícies que la part inèdita de la crònica de García de Santa María en dona el 1414 (D. FERRO, *Le parti...*, p. 156). Segons sembla, l'adversari d'Abu Said en la guerra civil hauria pogut estar pres a Granada, en man de Yusuf III, fins que

Arran d'allò que li havien plantejat poc abans, en la seva missatgeria, els ambaixadors marínides, Ferran estava convençut que Abu Said li demanaria socors de galeres.

En resposta, els ambaixadors catalanoaragonesos haurien de *recitar* a Abu Said tots els adversaris que podia tenir per mar, fent especial menció del rei de Granada, per destacar-li la vàlua de les galeres que Ferran podia oferir-li i que si, per un costat, permetrien que tota la seva terra marítima quedés segura i li pogués ésser restituïda (cosa que significa que no la dominava plenament), per un altre impedirien que el rei de Granada enviés cap socors al seu enemic (cosa que significa que fins aleshores ho havia estat fent).

D'entrada, Queixal i Conesa havien d'ofrir-li 4, 6 o 8 galeres a despesa del benimerí; si Abu Said no ho acceptava, Ferran estava disposat a oferir-n'hi alguna a despesa pròpia, però les mínimes possibles i fins a un màxim de vuit. Però els ambaixadors havien de deixar-li ben clar, tanmateix, que les galeres quedaven condicionades al lliurament de la plaça de Gibraltar. I, només si no hi accedia de cap manera, li podrien acabar oferint 4, 6 o 8 galeres, successivament, pagades per Ferran.

El monarca volia que, dels diners necessaris per armar les galeres, se'n fessin càrrec i fossin distribuïts entre els mercaders «de la pròpia terra» que comerciaven amb el regne de Fes, cosa que feia referència, segurament, i encara que no fos especificada, als súbdits catalanoaragonesos de Ferran (i no pas als seus regits castellans que serien, tanmateix, els qui es beneficiarien, òbviament, de la possible obtenció de la plaça de Gibraltar, tot i que, a més de finançar-les, la Corona d'Aragó seria qui, probablement, també aportaria les galeres).

Per últim, els ambaixadors haurien de demanar a Abu Said tots els captius que, raonablement, tenint en compte els que ell necessitava per al seu servei, poguessin obtenir.³²

Tot plegat, però, només demostra que en aquells moments, o en els de l'arribada a la Corona d'Aragó de l'ambaixada marínida, la guerra civil no s'havia pas acabat, però no pas, necessàriament, que continués. I l'única cosa que sí que podem afegir i assegurar en aquest sentit és que el 30 de juny de 1413 sí que s'hi devia haver posat fi, perquè aleshores sí que, des d'un lloc anomenat Batalsa, situat al camí de Fes, Queixal i Conesa ja parlaven de la *cruell guerra pasada*.³³

es produí l'alçament de Gibraltar; aleshores, Yusuf l'hauria alliberat i li hauria donat suport y els mitjans necessaris per a què disputés el tron marínida a Abu Said. Remeto, per això, a la bibliografia ja esmentada a la nota 8.

32. Sobre la política redemptora de Ferran al Magrib, encara que segueix amb especial menció de Tunis, vegeu R. SALICRÚ, *Cartes de captius...*, i especialment el quadre de les pp. 575-576.

33. ACA, C., CR Ferran I, caixa 3, núm. 271. 1413, jun, 30. Batalsa, al camí de Fes; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 11.

NOTÍCIES DEL DESENVOLUPAMENT DE L'AMBAIXADA

Quan encara no feia ni un mes que els ambaixadors havien marxat cap a Fes, el 20 d'abril de 1413, Ferran ja n'havia rebut una carta, i els en donà resposta. Sense especificar, en contestar-los, de què es tractava, els deia que havia tingut gran plaer del contingut de llur missiva i que, per alegrar-los també a ells, els certificava que els ambaixadors que havia enviat a Sicília li havien comunicat que aquell regne estava en bona disposició i que l'església, els barons i les universitats reials li havien prestat la fidelitat deguda pels bons vassalls, cosa que els pregava que expliquessin també al rei de Fes.³⁴

Més endavant, l'agost de 1413, gràcies a la presència del mercader jueu de Fes David Male en terres catalanoaragoneses, sabem que un cert Abdorramen, de qui no coneixem res més que el nom, havia aollit amb gran honor i cortesia els mis-satgers catalanoaragonesos. David, que també li ho havia relacionat personalment, havia dut a Ferran noves cartes dels ambaixadors que així li ho notificaven. I, com que havia sabut que el jueu era servidor d'aquest Abdorramen, el monarca va aprofitar l'ocasió per escriure-li i per demanar-li que li concedís llicència per treure de terres magrebines diverses coses que li eren necessàries per al seu servei, però sense concretar quines eren.³⁵ David Male s'havia desplaçat fins a Balaguer per trobar Ferran perquè un factor seu, Salamon Abenmolaey, també jueu, s'havia apropiat d'algunes quantitats de diners seus mentre era a Lisboa comerciant amb blat i com que, després de saber que Abdorramen havia aollit tan bé Queixal i Conesa el monarca catalanoaragonès s'hi sentia en deute, no pogué fer altra cosa que recomanar el jueu al rei de Portugal perquè li fes administrar justícia.³⁶ Tanmateix, David també tenia béns i monedes retinguts a València i, com que s'hi pensava dirigir per aconseguir-hi justícia, el rei també el va recomanar al batlle general del regne, Joan Mercader.³⁷

Abans de la darrereria de maig, però, els ambaixadors ja havien hagut de fer front als primers problemes de tot un seguit d'incidents que, des d'aleshores, s'anirien encadenant l'un rere l'altre.

Ferran havia rebut una carta dels jurats del regne de Mallorca explicant-li que

34. ACA, C., reg. 2401, f. 115v. 1413, abril, 20. Barcelona; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 6. En aquelles dates, Ferran també ho havia notificat a Yusuf III (ACA, C., reg. 2401, f. 112v. 1413, abril, 14. Barcelona).

35. ACA, C., reg. 2421, f. 25v. 1413, agost, 21. Setge de Balaguer; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 12. És molt probable que fossin teixits, gurarniments i armes o, fins i tot, cavalls, com els que l'agost de l'any següent l'infant Alfons demanà a un Xupió que era instal·lat a Barbaria: rossins genets bons corredors i ben destres (ACA, C., reg. 2449, f. 91r. 1414, agost, 31. Saragossa).

36. També escriví, per igual, al rei de Castella. ACA, C., reg. 2421, f. 22v. 1413, agost, 18. Setge de Balaguer; cf. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, p. 24 i nota 21.

37. ACA, C., reg. 2421, f. 22v. 1413, agost, 18. Setge de Balaguer; cf. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, p. 24 i nota 21.

diversos mercaders de la ciutat de Barcelona, entre els que hi havia Jaume Faner, patró de barca, els havien comunicat que el patró d'una galiota armada a Dénia havia capturat, a les mars d'Eivissa, un moro anomenat *Abdallach Alcubbi*, procedent de l'Alcúdia de Barbaria, que viatjava en una barca carregada de mercaderies de comerciants de la ciutat. Resultava, però, que el sarraí havia estat enviat a Mallorca *per bon spatxament e endressa dels mercaders d'aquesta ciutat negociants o mercadejants en les dites parts de Barbaria*, i assegurat i guiat per Queixal i Conesa, que, segons els mallorquins, volien procurar el benavenir dels mercaders catalans que, des de feia molt de temps, a les parts d'Algarb, per raó de la guerra entre el rei de Fes i l'altre lo qual pretén haver dret en lo dit regne, hi eren maltractats. Com que el moro havia estat pres sota la seguretat dels missatgers, els mercaders que comerciaven amb aquelles parts corrien grans perills, de represàlies, si no era deixat anar. I, per això, les autoritats mallorquines suplicaren a Ferran que el fes deslliurar de presó amb tots els seus béns, perquè pogués ocupar-se degudament de l'afer pel qual havia estat enviat i tornar a la seva terra sense problemes i per tal que la seguretat dels cristians deixés d'estar en entredit.³⁸

Quatre dies després, Pere Casaldàliga, el procurador reial al regne de Mallorca, també trameté una carta a Ferran sobre el mateix afer. Segons ell, el captor d'*Abdellach Alcubbi* (que era mercader de l'Alcúdia i que anava a Barcelona amb la barca de Jaume Faner) havia estat Nicolau Jofre, de València, i l'havia pres entre les mars de Dénia i Eivissa. Casaldàguila també afirmava que el sarraí duia, en efecte, una carta d'Antoni Queixal i de Ramon de Conesa que el recomanava a tots els oficials i vassalls reials, i anava cap a Barcelona a trobar Ferran i a fer-hi negocis tant en nom propi com en el d'altres moros del seu regne.³⁹

D'acord amb les informacions que tenia, que després resultaren ser falses, el 7 de juny, indignat, Ferran va escriure al cavaller Nicolau Jofre. Com que aleshores hom creia que Abdelach li havia presentat una carta que mostrava clarament que eren els missatgers que l'enviaven, Ferran, després de reprendre'l fortament pel poc respecte que havia mostrat amb algú que l'anava a veure i que, a més, anava guiat per uns seus ambaixadors, li va ordenar que l'alliberés i que li tornés tot el que li havia pres i les despeses que li havia ocasionat. I, per més seguretat, també s'adreçà al lloctinent (del governador de València?) per comunicar-li que escrivia a Jofre i per manar-li que, si aquest es negava a complir les seves ordres o no podia fer-ho per absència, ell mateix fes deslliurar el sarraí i s'ocupés que l'anés a trobar acompanyat d'Antoni Anyell, el portador de la carta reial.⁴⁰

Alarmats per la captura d'Abdelach però creient que Ferran no en sabia res, els

38. ACA, C., CR Ferran I, caixa 3, núm. 221. 1413, maig, 23, Mallorca; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 7.

39. ACA, C., CR Ferran I, caixa 3, núm. 226. 1413, maig, 27, Mallorca; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 8.

40. ACA, C., reg. 2384, f. 36r. 1413, jun, 7. Barcelona; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 9.

propis missatgers també enviaren una carta al monarca, escrita el 30 de juny des d'un lloc anomenat Batalsa, al camí de Fes. Aquesta carta completa i corregeix, de primera mà, la informació, parcialment errònia, que fins aleshores havia arribat al rei.

Llur propi testimoni ens permet saber que, el 12 de maig de 1413, Queixal i Conesa havien fet pujar a una fusta catalana que anava a Mallorca i que després havia de passar a Bugia un moro d'Alcúdia anomenat Abdelach i servidor del cunyat d'Abu Said, *Amer Bensien*.⁴⁰ Abdelach anava a Bugia per ocupar-se d'un afer del mercader de Mallorca Antoni Martí, amic i servidor del cunyat del rei moro. Resultava que Antoni Martí havia prestat al cunyat d'Abu Said 1200 dobles d'or però que les *presuras de la cruell guerra pasada*, i no pas la manca de voluntat, havien impedit que ell les hi pogués tornar. Com que li havien dit que a Bugia les podria cobrar ja que el cunyat del rei hi tenia béns que devien haver quedat indemnes, Antoni Martí, aconsellat pels ambaixadors i amb carta seva, li havia tramès el sarraí que després fou apresat. El 30 de juny, Queixal i Conesa ja sabien que la fusta on viatjava Abdelach havia anat a parar a Dénia, a causa del mal temps; que, al cap de dos dies, quan sortia cap a Mallorca, havia estat presa per la galiota patronejada per Nicolau Jofre; i que, en aquells moments, el moro era retingut en presó reial. Al·legant que això no es corresponia amb la cortesia i franquesa que els mercaders catalanoaragonesos rebien al regne d'Algarb, on podien baixar al port de l'Alcúdia sense necessitat de seguretat i sense por que ningú els fes res (cosa que ells mateixos podien dir per experiència perquè havien pogut veure-ho), suplicaren a Ferran que fes deslliurar el moro, tot afegint-hi que, *de asò, senyor, sa tendrà lo rey d'Elgarb molt per content, e son cunyat sobradit ho regresiarà molt a vostra senyoria, car lo dit moro és hom qui, de si matex, no és de gran substància, més à-s favorejat per lo dit cunyat del rey, per lo qual, si era lo contrari, los mercadés qui són así ne sarien molt persaguits*.⁴²

La informació que havia rebut Ferran a través de Mallorca era, per tant, del tot deformada, perquè ni Abdelach anava a veure a Ferran ni anava a la Corona d'Aragó a resoldre-hi, globalment, cap afer que afectés directament el *bon spatxament e endressa* dels mercaders mallorquins que comerciaven amb Barbaria, cosa que, d'altra banda, ens permet intuir fins a quin punt, moltes vegades, les notícies que s'han conservat poden arribar-nos desfigurades.

41. *Amar Abenzien* o *Amer Bensien*, que el novembre de 1413 tenia captiu el castellà Bartolomé de Marchena, que havia estat captivat per granadins entre Marrera i Zara (ACA, C., reg. 2382, ff. 151v-152r. 1413, novembre, 30. Lleida; ed. M. ARRIBAS, *Cartas de recomendación...*, doc. 3), era cunyat del rei de Fes perquè era casat amb una germana d'Abu Said. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, p. 22, l'identifica amb Umar ibn Zayran. Deu ser també, segurament, l'*Hamet Benzayen* o *Benzaïen* que estava endeutat amb el jueu mallorquí Jahuda Cohen (ACA, C., reg. 2397, ff. 133v-134r. 1414, març, 24. Saragossa). El 1405 també trobem un cert *Boali Benzien* esmentat com a cunyat del rei de Fes; cf. M.T. FERRER I MALLOL, *La redempció de captius a la Corona catalano-aragonesa*, «Anuario de Estudios Medievales» 15 (1985), p. 268 (ACA, C., reg. 2213, f. 98r-v. 1405, octubre, 7).

42. ACA, C., CR Ferran I, caixa 3, núm. 271. 1413, juny, 30. Batalsa, alcamí de Fes; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 11.

En efecte, aleshores Abdelàch estava realment retintut en presons reials, les de València, i era en poder del batlle general del regne, Joan Mercader. En conseqüència, després de rebre la carta dels ambaixadors Ferran va escriure el batlle. Després de dir-li que havia quedat sorprès que hagués detingut un moro a qui els seus missatgers a l'Alcúdia havien atorgat guiatge, perquè això els podia comportar problemes a ells, li va ordenar, taxativament, que, sense fer cap mena de cas a les raons que Nicolau Jofre havia presentat al procés que hi havia en curs per la presa, és a dir, sense tenir en compte que, a diferència del que s'havia dit, ni el moro anava a veure el rei, ni els ambaixadors tenien potestat de guiar-lo ni de cap altre tipus, deslliurés immediatament Abdelach de la presó, li fes tornar tot el que hom li havia pres i li donés tot el que li calgués per tornar-se'n a les seves terres. Perquè el rei no volia de cap manera que, per un sol moro o per la vàlua d'un sol moro, el guiatge dels seus missatgers quedés en entredit, entrés en disputa o els comportés cap problema.⁴³

Indirectament, per tant, aquest afer ens permet assegurar que els ambaixadors estigueren, almenys, tant a Fes (on els havia acollit l'Abdorràment de qui el jueu David Male era servidor) com a l'Alcúdia (que devia ser, probablement, on els havia deixat, finalment, el patró, que, recordem-ho, també tenia opció de dur-los a Orà). Però sabem ben poca cosa més d'allò que feren al regne de Fes durant els gairebé deu mesos que estigueren fora.

Si fem cas a les seves pròpies paraules, aleshores la guerra civil marínida ja havia acabat i, en conseqüència, la part principal de la comesa dels ambaixadors havia perdut vigència. Però, tot i amb això, i considerant tant el darrer capítol del memorial d'ambaixada, sobre els captius, com que Queixal era mestre general de l'orde de la Mercè, és molt probable que una de les seves prioritats hagués estat, també, la d'aconseguir l'alliberament de captius, encara que no en tinguem cap testimoni directe.

En canvi, sí que sabem que l'acció personal de Queixal, combinada amb la del bisbe del Marroc,⁴⁴ aconseguí que, almenys un captiu renegat (que, com a renegat, aleshores era lliure), natural de Múrcia, es reconciliés amb la fe catòlica.

L'apòstata, que es deia Genís Coves, fins i tot tornà cap a terres cristianes en la mateixa nau que Queixal, cosa que significa que, com ell, arribà a Alacant poc abans de l'11 de gener de 1414.⁴⁵ Però l'arribada a terres cristianes i en tan bona companyia no li significà pas la fi dels seus problemes.

43. ACA, C., reg. 2382, f. 96r. 1413, juliol, 18. Barcelona. Segurament, aquest manament al batlle del regne de València posà punt i final a l'incident, perquè ja no n'hem trobat cap més dada.

44. Sobre aquest bisbe del Marroc, vegeu M. ARRIBAS, *La ausencia...*

45. ACA, C., Ppl, caixa 4 (plec de Ferran d'Antequera). S.d. [anterior al 30 de gener de 1414 o 1415]. S.l. [Oriola]; ed. R. SALICRÚ, *Relacions...*, vol. II., doc. 12 (aquest document és comentat a M.T. FERRER I MALLOL, *Els sarraïns de la corona catalano-aragonesa en el segle XIV. Segregació i discriminació*, Barcelona, Institució Milà i Fontanals - CSIC, 1987, p. 79 i nota 78).

Al cap de pocs dies de ser-hi, el 30 de gener, un cavaller resident a Oriola, Jaume Terrés, escrigué al monarca per exposar-li que havia emparat aquest exrenegat per «deure de cavalleria». I, gràcies a ell, descobrim les peripècies vitals d'aquest murcià, que exemplifiquen perfectament la que devia ser la trajectòria de molts dels milicians o mercenaris cristians que anaven a servir els sultans magrebins.⁴⁶

Segons el testimoni de Terrés, Coves havia decidit passar a Barbaria *per guanyar lo sou*, tal com feien molts altres cristians, és a dir, havia anat servir, com a mercenari, Abu Said. Però havia estat captivat, probablement durant la guerra civil, per les tropes del pretendent rebel i lliurat al rei de Granada (cosa que vincula, un cop més, Yusuf III amb la guerra magrebina). Per força de presons i sota amenaces de perdre la vida (*per pavor de mort e per exir de presons*), Genís Coves *tornà-s moro*; i, un cop convertit i lliure, se'n tornà al regne de Fes. Si era allí on, de primer, havia anat a servir, aquelles terres ja devien haver esdevingut la seva segona casa i, aleshores, és clar, essent musulmà no havia pas pogut tornar a Castella. Tanmateix, tan aviat com pogué, penedit del seu pecat i de l'error que havia comès, decidí tornar a la santa fe catòlica i aprofità la presència d'Antoni Queixal al sultanat per fer-se reconciliar per ell i pel bisbe del Marroc. Després, ja ho sabem, havia tornat fins a Alacant amb el primer, i baixà a terra amb la intenció d'anar cap a Múrcia, on tenia casa, muller i fills. Però, en ser a Oriola, hi fou pres pel lloctinent de governador, que l'acusà de renegat i, fins i tot, d'espia. Ell es defensà com pogué, al·legant que s'havia reconciliat amb la fe catòlica i que anava a casa seva per viure-hi com a bon cristià, i ho demostrà amb testimonis i actes públics. Davant l'evidència, el lloctinent de governador havia acabat, finalment, absolent-lo. A Oriola, com hem dit, Terrés l'havia emparat per «deure de cavalleria»; però amb això no n'hi havia prou i, com que aquest cavaller considerava que, per tal que, en endavant, no pogués tornar a ser molestat per la mateixa causa, li era molt necessari obtenir una carta del rei que l'assegurés en persona i béns, Terrés volgué intercedir en favor seu davant del monarca i la hi sol·licità personalment.

EL RETORN DELS AMBAIXADORS

L'ambaixada de Queixal i Conesa culminà, com ja he dit, gairebé deu mesos després de la seva data de partença, l'11 de gener de 1414.

El mateix dia de la seva arribada, Ferran ja els va estendre àpoca dels deutes que

46. Per a una etapa anterior, vegeu, a més de les notícies que en dona Dh.-E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIVe siècles*, París, PUF, 1966, C. BATLLE, *Noticias sobre la milicia cristiana en el Norte de África en la segunda mitad del siglo XIII*, dins *Homenaje al Profesor Juan Torres Fontes*, Múrcia, Universidad-Academia Alfonso X el Sabio, 1987, vol. I, pp. 127-137, i també F. MAÍLLO SALGADO, *Precisiones para la historia de un grupo étnico-religioso: los farfanes*, «Al-Qantara» IV (1983), pp. 265-281.

havia contret amb ells. Havien marxat de Barcelona el 22 de març de 1413 i havien retrobat el rei l'11 de gener de 1414, amb la qual cosa havien estat absents 9 mesos i 20 dies, ben lluny dels 3 mesos previstos inicialment. Com que Ferran només els havia pagat 540 florins d'or d'Aragó pels primers 90 dies, a raó de 3 florins diaris per cadascun dels missatgers, ara hagué de pagar-los els 6 mesos i 20 dies restants, o sia 200 dies, a més de 125 florins pel nòlit de retorn fins al port d'Alacant, que ells havien hagut de bestreure. En total, la corona els devia 1325 florins.

Primerament, Ferran va assignar els 662 florins i mig que pertocaven a cada missatger sobre qualssevol diners de les demandes de la coronació que aleshores es feien al Principat de Catalunya i, en conseqüència, va manar als receptors, Lleonard de Sos, lloctinent de mestre racional, i Joan Desplà, que els ho paguessin.⁴⁷ Però, quasi dos anys després, el febrer de 1415, ni Queixal ni Conesa encara no havien cobrat res. I, com que el ritme de la recaptació de les demandes de la coronació era lent i Ferran ja devia preveure que els ingressos del Principat no donarien per gran cosa,⁴⁸ es decidí finalment a modificar l'assignació i ordenà a Fernando Gutiérrez de Vega, mestre portolà del regne de Sicília, que fos ell qui satisfés a Conesa de qualssevol diners de les tretres de la cúria del regne de Sicília els 662,5 florins que li devia,⁴⁹ i al tresorer reial, Ferran de la Cavalleria, que fos ell qui pagués a Queixal els seus 662,5 florins de qualssevol monedes de la cort.⁵⁰

Però, almenys en el cas de Conesa, això no fou pas cap solució, perquè durant el regnat d'Alfons el Magnànim encara seguia reclamant el deute. El 13 de juliol de 1419, Alfons recordava a la seva mare, Elionor d'Alburquerque, que el seu pare, el rei Ferran, li havia assignat els 662 florins sobre les tretres del regne de Sicília, però que encara no li havien estat satisfets. I li suplicava que, tenint en compte que l'ambaixada havia estat molt beneficiosa per a la Corona d'Aragó, ella i els altres marmessors de Ferran fessin lliurar a Ramon aquesta quantitat dels béns de la marmessoria, ja que el pobre cavaller necessitava els diners.⁵¹

Tanmateix, al cap de més de dos anys Conesa encara no havia aconseguit per complet el seu objectiu. L'octubre de 1421, en una carta a fra Diego de Cámara, marmessor de Ferran, i en una altra a Elionor d'Alburquerque, la reina Maria, la muller d'Alfons el Magnànim, deia que encara se li devien diners. Aleshores, Conesa havia optat per encarregar-ne la recuperació a un altre cavaller, Andreu Agui-

47. ACA, C., reg. 2412, ff. 81v-82r. 1414, gener, 11. Lleida; n'hi ha un trasllat a ACA, C., reg. 2411, ff. 137v.-138v. 1414, novembre, 19. Montblanc.

48. Sobre les demandes de la coronació de Ferran al Principat de Catalunya, vegeu R. SALICRÚ I LLUCH, *Les demandes de la coronació de Ferran d'Antequera i d'Elionor d'Alburquerque al Principat de Catalunya. Una primera aproximació*, dins M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Fiscalidad real y finanzas municipales en Cataluña en la Baja Edad Media*, CSIC, en premsa.

49. ACA, C., reg. 2429, ff. 34v.35r. 1415, febrer, 3. València.

50. ACA, C., reg. 2415, f. 34v. 1415, febrer, 14. València; ed. M. ARRIBAS, *Intercambio...*, doc. 14.

51. ACA, C., reg. 2567, f. 27v. 1419, juliol, 14. Monestir de Sant Cugat del Vallès; carta semblant, però no expedida, *ibídem*, f. 24r-v.

lón, i Maria encara havia de tornar a pregar tant a la seva sogra com a fra Diego que, d'una vegada per totes, fessin que es paguessin aquests deutes a Ramon, perquè el cavaller tenia previst marxar immediatament a servir el rei Alfons i, mentre no hagués cobrat, no podia o no volia fer-ho.⁵²

El patró de la galera que, quasi deu anys abans, havia conduït els ambaixadors a Fes, per tant, no havia pas anat gaire errat en les seves extremades precaucions per demanar seguretats abans de partir de Barcelona!

52. ACA, C., reg. 3224, f. 30r-v i f. 31r. 1421, octubre, 17. Barcelona.